ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο **Διαφωτισμός** αποτελεί σημαντικό πνευματικό κίνημα που τοποθετείται στα μέσα του 18ου αιώνα, τον οποίο οι ίδιοι οι Γάλλοι Διαφωτιστές απεκάλεσαν *«Siècle des lumières»,* θεωρώντας τους εαυτούς τους ως φωτοδότες.

Ο Διαφωτισμός παρατηρήθηκε αρχικά στην Γαλλία και αργότερα στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης προετοιμάζοντας παράλληλα το έδαφος για την Γαλλική Επανάσταση. Οι διαφωτιστές πρέσβευαν τον ορθολογισμό και την πίστη στην πρόοδο, αξιώνοντας αλλαγές σε όλες τις πτυχές της ανθρώπινης δράσης, στους πολιτικοκοινωνικούς θεσμούς, την οικονομία, την **εκπαίδευση** και τη θρησκεία. Τάχθηκαν υπέρ της ατομικής ελευθερίας και ενάντια στην τυρρανική διακυβέρνηση και την καταπίεση που ασκούσε η Εκκλησία.

Βασικός φορέας των νέων ιδεών που έφερε ο Διαφωτισμός ήταν η ανερχόμενη αστική τάξη που μέχρι εκείνη την εποχή παρέμενε αποκλεισμένη από το σύστημα της απολυταρχίας. Ανάμεσα στους σημαντικούς εκφραστές του Διαφωτισμού τοποθετούνται ο Βολταίρος και ο Μοντεσκιέ. Οι Διαφωτιστές Ντενί Ντιντερό και d'Alembert συγκρότησαν το ιδεολογικό υπόβαθρο του Διαφωτισμού στην *Εγκυκλοπαίδεια*. Παράλληλα ο Ζαν Ζακ Ρουσσώ διατύπωνε τη θεωρία του *Κοινωνικού Συμβολαίου*, προτρέποντας σε μια Ευρώπη που θα υποστήριζε τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

17ος αιώνας .

Οι ρίζες του κινήματος του Διαφωτισμού καλύπτουν πλέον και μεγάλο μέρος του 17ου αιώνα. Περισσότερο η φιλοσοφία που αναπτύχτηκε στον 17ο αιώνα ονομάζεται από πολλούς ιστορικούς ως η "Εποχή του Ρασιοναλισμού". Η Ένδοξη Επανάσταση το 1688 στην Αγγλία σηματοδοτεί την αρχή του τέλους για την απόλυτη μοναρχία στην Ευρώπη, ενώ παράλληλα προς τα τέλη του 17ου αιώνα εκδίδονται τα πρώτα γραπτά του Διαφωτισμού.

Επανάσταση στις επιστήμες .

Ήδη από τον 16ο αιώνα, ο Μονταίν εφάρμοσε τον σκεπτικισμό. Μπερδεμένος από τις πολλές θρησκευτικές διαμάχες αποσύρθηκε και έγραψε τα περίφημα *Δοκίμια(Essais)*. Ο σκεπτικισμός πήρε μια πιο ακραία μορφή στον Ρενέ Ντεκάρτ στα μέσα του 17ου αιώνα. Το κίνημα του Διαφωτισμού ήταν ουσιαστικά μια επιμήκυνση των ανακαλύψεων του Κοπέρνικου τον 16ο αιώνα, και στη συνέχεια του Γαλιλαίου.

Η αλήθεια ότι η Γη κινείται γύρω από τον Ήλιο και όχι το αντίστροφο έθεσε υπό αμφισβήτηση πολλές ιδέες που ως τότε θεωρούνταν δεδομένες και διδάσκονταν στα πανεπιστήμια και προστατεύονταν από την Εκκλησία. Επιπλέον η ανάπτυξη των μαθηματικών, της φυσικής και της ιατρικής βοήθησαν στην καλύτερη οργάνωση στη διάδοση της γνώσης στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια.

Ο Ρενέ Ντεκάρτ έχοντας διαγράψει μια λαμπρή καριέρα ως επιστήμονας ένιωθε την ανάγκη να ανανεώσει τις επιστημονικές μεθόδους (*Λόγος περί Μεθόδου*,1637). Συνέχισε το ίδιο έργο σε καθαρά φιλοσοφικό τομέα και η φιλοσοφία του ονομάστηκε "καρτεσιανισμός"

Ο Ολλανδός Σπινόζα τάχτηκε υπέρ της καρτεσιανής θεωρίας, κυρίως στο θέμα της ηθικής. Η φιλοσοφία του Σπινόζα ήταν επικεντρωμένη γύρω από μια άποψη του σύμπαντος, στην οποία ο Θεός και η φύση ήταν ένα πράγμα. Αυτή του η φιλοσοφική ιδέα θα γίνει αργότερα η κεντρική ιδέα του Διαφωτισμού, από το σύστημα, έδιναν το έναυσμα σε οτιδήποτε επρόκειτο να ακολουθήσει το παράδειγμα του στο έργο του *Μαθηματικές Αρχές της Φυσικής Φιλοσοφίας (Philosophiae Naturalis Principia Mathematica)*.

Για να δείξουμε την μετάβαση από τον 17ο αιώνα, τον *Αιώνα του Ορθολογισμού*, στον 18ο αιώνα, τον *Αιώνα των Φώτων* όπως ονομάστηκε, το υπόδειγμα του Νεύτωνα μένει αξεπέραστο, στο ότι η επιστήμη χρησιμοποίησε γεγονότα παρατήρησης εμπειρικά, όπως η δυναμική των πλανητών του Κέπλερ ή η οπτική, για να δημιουργήσει μια θεωρία που τα εξηγούσε όλα αυτά: τη θεωρία της παγκόσμιας έλξης, η κοινώς γνωστή βαρύτητα.

Διάδοση της γνώσης - Εγκυκλοπαίδεια .

Μία σημαντική αλλαγή στο κίνημα του Διαφωτισμού σε σχέση με τον προηγούμενο αιώνα, τον 17ο, έχει τις ρίζες της στην Γαλλία, με τους Εγκυκλοπαιδιστές. Αυτό το κίνημα παίρνει ως θεμέλιο την ιδέα ότι υπάρχει μια επιστημονική και ηθική αρχιτεκτονική της γνώσης, μια κατασκευή της οποίας η πραγματοποίηση είναι ένα μέσο απελευθέρωσης του ανθρώπου. Ο φιλόσοφος Ντενί Ντιντερό και ο μαθηματικός Ντ'Αλαμπέρ εξέδωσαν το 1751 την *Εγκυκλοπαίδεια ή Λεξικό αλφαβητικά ταξινομημένο των τεχνών και των επαγγελμάτων (γαλλ. Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des arts et métiers)*.

Ένας φιλόσοφος του Διαφωτισμού: ο Ντενί Ντιντερό .

Όποια και αν ήταν η συμβολική δύναμη του έργου των δύο αυτών Εγκυκλοπαιδιστών, η διάδοση της γνώσης δεν ήταν το μόνο γεγονός των Εγκυκλοπαιδιστών: η διαδικασία της διάδοσης νέων ιδεών διευρύνθηκε από την τεχνική πρόοδο της διάδοσης των πληροφοριών: από το βιβλίο πέρασαν στην εφημερίδα και από εκεί στον τύπο. Τα πρώτα περιοδικά εμφανίστηκαν στην Ιταλία στα τέλη του 17ου αιώνα και γρήγορα εξαπλώθηκαν και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Οι εφημερίδες και η αλληλογραφία μεταξύ των διανοούμενων επέτρεψαν πιο γρήγορες αλλαγές, εγκαινιάζοντας μια ενιαία πολιτιστική ενότητα.

Κριτική στην κοινωνική οργάνωση .

Το διαφωτιστικό κίνημα είναι, σε όλη του την διάρκεια, η διόγκωση δύο κοινωνιολογικών πιέσεων: από τη μια μία δυνατή πνευματικότητα συνοδευόμενη από την θρησκεία και την Εκκλησία, από την άλλη ένα αντικληρικό κίνημα που ασκούσε έντονη κριτική στις διαφορές ανάμεσα στην θρησκευτική θεωρία και την πρακτική και εδραιώθηκε κυρίως στη Γαλλία.

Σε αυτή τη χώρα, η κοινωνία χωριζόταν σε τρεις τάξεις: την αριστοκρατία, τον κλήρο και την τρίτη τάξη. Αυτός ο διαχωρισμός αντιστοιχούσε ακόμη σε αυτόν του Μεσαίωνα. Η αριστοκρατία και ο κλήρος κατείχαν σημαντικά προνόμια και δικαιώματα, χωρίς ουσιαστικά να κάνουν τίποτε. Από την άλλη πλευρά μια νέα τάξη αναδυόταν στο προσκήνιο με την ανάπτυξη του εμπορίου: η αστική τάξη, που επιθυμούσε ελευθερία στον οικονομικό τομέα. Επίσης το δικαστικό σύστημα ήταν απαρχαιωμένο. Άσχετα που το εμπορικό δίκαιο είχε καταγραφεί τον 17ο αιώνα, το αστικό δίκαιο δεν είχε καταγραφεί τότε ούτε ίσχυε.

Ιδιαίτερα επιθετικός προς την Εκκλησία ήταν ο Βολταίρος. Διωγμένος στην Αγγλία από το 1726 ως το 1729, εκεί μελέτησε τα έργα του Τζων Λοκ, του Νεύτωνα και το αγγλικό πολιτικό σύστημα.

Τη σκέψη των Διαφωτιστών απασχόλησαν και τα ζητήματα της ελευθερίας του ατόμου και της ισότητας των ανθρώπων. Ο Ρουσσώ στο έργο του *Κοινωνικό Συμβόλαιο* (1762) υπερασπίζεται την ελευθερία του ανθρώπου και δέχεται ως κυρίαρχη μόνο την γενική βούληση, την οποία πρέπει να εκφράζει και στην οποία οφείλει να υποτάσσεται η εκάστοτε κυβέρνηση. Αυτό όμως προϋποθέτει δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς τον σεβασμό των νόμων. Η πολιτική θεωρία του Ρουσσώ δεν εγγυάται μόνο την ελευθερία, αλλά και την ισότητα, κάτι όμως που απαιτεί μια ριζική αναμόρφωση της κοινωνίας. Η ισότητα, υποστήριξε ο Ρουσσώ, υπήρχε στην φυσική κοινωνία και καταργήθηκε, όταν δημιουργήθηκε ο θεσμός της εξουσίας και της ιδιοκτησίας.

Πολιτικές αλλαγές .

Ήδη από το τέλος του 17ου αιώνα, ο Τζων Λόκ είχε καθορίσει τον διαχωρισμό των τριών εξουσιών, δηλαδή σε εκτελεστική και νομοθετική. Η δημοκρατία άρχισε να πιάνει τόπο στην Αγγλία. Ο Μοντεσκιέ ασχολήθηκε με την ιδέα του διαχωρισμού των εξουσιών, και πρόσθεσε και μία τρίτη εξουσία, την δικαστική, στο έργο του *Πνεύμα των Νόμων*. Οι φιλελεύθερες ιδέες του Διαφωτισμού συνάντησαν ένθερμους υποστηρικτές, οι οποίοι με την σειρά τους επεδίωξαν να αλλάξουν τους πολιτικούς θεσμούς στην Ευρώπη, που μέχρι τότε θεωρούνταν κάτι το κατεστημένο. Έτσι μετά το 1750 υπήρξαν προσπάθειες να «ορθολογηστούν» οι ευρωπαϊκές μοναρχίες και οι νόμοι τους.

Η *διαφωτιστική* ιδέα μιας ορθολογισμένης κυβέρνησης, μέσα στα πλαίσια που χάραζε ο Διαφωτισμός, ενσαρκώθηκε στην *Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας των Ηνωμένων Πολιτειών*, στην Αμερική, καθώς και σε μικρότερο βαθμό ,στις προτάσεις των Ιακωβίνων στην Γαλλική Επανάσταση.

Η Γαλλική Επανάσταση, με τη σειρά της, αποτελεί μια βίαιη ενσάρκωση της φιλοσοφίας του Διαφωτισμού, και η επιθυμία για αλλαγή και ορθολογισμό οδήγησε στην προσπάθεια να εξαλειφθεί η Εκκλησία και ο χριστιανισμός στο σύνολο τους. Η κοινωνία, οι πολιτικοί θεσμοί, η ανθρώπινη σκέψη άλλαξε με την Γαλλική Επανάσταση, και πλέον στις υποχρεώσεις του κράτους τέθηκαν για πρώτη φορά νέα αιτήματα, όπως η ισότητα σε όλους τους τομείς, η σωστή απονομή δικαιοσύνης κτλ.

Προμηνύματα της Γαλλικής Επανάστασης .

Η Γαλλία, τον 18ο αιώνα γνώρισε μία περίοδο σχεδόν 80 χρόνων εσωτερικής ειρήνης και οικονομικής ευημερίας. Εκτός αυτού η Γαλλία ήταν η πιο μεγάλη πληθυσμιακά χώρα στην Ευρώπη και η χώρα με την μεγαλύτερη λαμπρότητα και πρεστίζ. Η γαλλική γλώσσα και ο γαλλικός αυλικός πολιτισμός των Βερσαλλιών ακτινοβολούσαν από το Βερολίνο στην Πρωσία ως την Αγία Πετρούπολη στην Ρωσία. Εσωτερικά όμως άρχισε να γεννιέται μια αλλαγή. Οι νέες φιλοσοφικές ιδέες εξαπλώνονταν γρήγορα μέσω των σαλονιών, των καφέ και των λογοτεχνικών και επιστημονικών συναθροίσεων, και παράλληλα η απόλυτη βασιλική εξουσία έχανε το κύρος της.

Η διάδοση του Διαφωτισμού .

Το κίνημα του Διαφωτισμού ξεχωρίζει από όλα τα προηγούμενα κινήματα διανοουμένων από τον αποδέκτη του: το ευρύ κοινό. Η πρόοδος του αλφαβητισμού και της μάθησης επέτρεψαν στο ευρύ κοινό, τον λαό γενικότερα, να δημιουργήσει μια γνώμη .Οι πολιτικές και φιλοσοφικές συζητήσεις υπερβαίνουν τα μέχρι τότε στενά όρια του κύκλου των συγγραφέων και των ανθρώπων των γραμμάτων και γίνονται πλέον υπόθεση και του λαού.

Τα σαλόνια και τα καφέ .

Ο πρώτος φορέας των καινούριων ιδεών υπήρξαν τα καφέ, και κυρίως τα καφέ του Παρισιού, και τα οποία αποτελούν τα καταφύγια νεαρών ποιητών και διαφόρων άλλων ανθρώπων που συζητούν παθιασμένα για τις νέες ιδέες και φιλοσοφίες. Εκτός από τις Ακαδημίες, που πολλές ιδρύθηκαν ήδη από τον 17ο αιώνα, δημιουργούνται τώρα και βιβλιοθήκες

Αλλά κυρίως είναι τα κοσμικά σαλόνια, μέσω των οποίων το κίνημα του Διαφωτισμού γίνεται ευρέως γνωστό. Με την έννοια σαλόνια εκείνη την εποχή εννοούνταν χώροι συγκέντρωσης ανθρώπων, ανεξάρτητα από το επάγγελμα, το θρησκευτικό τους πιστεύω και τις ιδέες τους, όπου έβρισκαν την ευκαιρία να εκφράσουν τις απόψεις τους και τη γνώμης τους, μιας που στη Γαλλία όπως και σε πολλά τμήματα της Ευρώπης εκείνη την περίοδο δεν επικρατούσε ελευθερία γνώμης και ελευθεροτυπία. Οι πλούσιες αστές κυρίες συνιστούν έναν κοινωνικό κύκλο από λογοτέχνες, καλλιτέχνες, ζωγράφους, ανθρώπους των γραμμάτων κ.α., και έτσι ξεδιψούν τη δίψα τους για μάθηση και πολιτισμό. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της μαρκησίας ντε Πομπαντούρ και της Μαντάμ Ζεοφρέν, οι οποίες είχαν δημιουργήσει έναν μεγάλο κύκλο με συνευρέσεις πολλές φορές εβδομαδιαίως.

Βιβλιοθήκες και ακαδημίες .

Οι ακαδημίες τότε αποτελούνταν από πολύ μορφωμένους ανθρώπους που ένωναν τις δυνάμεις τους και ασχολούνταν με τα γράμματα, τις επιστήμες, και προσπαθούσαν για την διάδοση της γνώσης. Ακόμη όμως ο κλήρος και η αριστοκρατία συμμετάσχουν στην πολιτιστική ζωή, τόσο στην Γαλλία όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Σχεδόν πανομοιότυπες με τις ακαδημίες, και γεμάτες από ανθρώπους που διψούσαν για γνώση, οι βιβλιοθήκες και τα αναγνωστήρια πολλαπλασιάστηκαν, είτε από κρατική μέρμινα, είτε από δωρεές πλουσίων ιδιωτών. Περιλάμβαναν επιστημονικές εργασίες, μεγάλα λεξικά, και αποτελούνταν από αίθουσες μελέτης και αίθουσες συζητήσεων.

Όλες αυτές οι λέσχες και τα σωματεία της γνώσης λειτουργούν όπως και τα σαλόνια και σχημάτιζαν μεταξύ τους επαρχιακά, εθνικά ακόμη και ευρωπαϊκά δίκτυα ανταλλαγής βιβλίων και αλληλογραφίας. Τα πάντα ερευνούνταν και συζητιόνταν

εκεί: από φυσική και χημεία μέχρι αγρονομία και δημογραφία. Ακόμη οι Διαφωτιστές ταξίδευαν στο εξωτερικό, όπου εξέθεταν τις απόψεις τους ,προσκεκλημένοι συχνά από ηγεμόνες της λεγόμενης "φωτισμένης δεσποτείας", όπως ήταν ο Φρειδερίκος Β΄ της Πρωσίας και η Μεγάλη Αικατερίνη της Ρωσίας. Η νέα ιδεολογία προωθήθηκε αποτελεσματικότερα μέσα από τον μετασχηματισμό του λεξιλογίου και τη διαφοροποίηση της σημασίας ορισμένων λέξεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι έννοιες όπως *εξουσία, κράτος ,κοινωνία, μεσαία τάξη ,φύση, ευτυχία ,αρετή ,πρόοδος τεχνική* εμφανίζονται στο καθημερινό λεξιλόγιο των ευρωπαϊκών γλωσσών κατά τον 18ο αιώνα.

Η απήχηση του Διαφωτισμού στον ελληνικό χώρο .

Ο Διαφωτισμός μεταδόθηκε μέσω των παροικιών και στον υπόδουλο Ελληνισμό, με κάποια όμως καθυστέρηση, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούσαν στις τουρκοκρατούμενες ελληνικές περιοχές. Η μεταβολή των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών επέτρεψε στη συνέχεια, τη δημιουργία στον ελληνικό χώρο, κατά την περίοδο 1750-1821, ενός πνευματικού κινήματος ανάλογου του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, που ονομάστηκε **Νεοελληνικός Διαφωτισμος**.

Αναπτύχθηκε και εδώ έντονη πνευματική δραστηριότητα γύρω από θεμελιώδεις ιδέες όπως ελευθερία, δικαιοσύνη, ανεξιθρησκεία, αρετή ,επιστήμη, με αντικειμενικό σκοπό το φωτισμό των υπόδουλων Ελλήνων, ώστε αυτοί να διεκδικήσουν την απελευθέρωση τους. Παράλληλα εκείνο το διάστημα ιδρύθηκαν σχολεία, εκδόθηκαν βιβλία, μελετήθηκαν οι θετικές επιστήμες και επιδιώχθηκε η σύνδεση τους με την αρχαιότητα. Οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί των φορέων του Διαφωτισμού στον ελληνικό χώρο έχουν μεγάλο εύρος και εκτείνονται από την προσκόλληση σε παραδοσιακές αξίες μέχρι την πλήρη αποδοχή των ευρωπαϊκών ιδεών.

Σημαντικοί εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού είναι μεταξύ άλλων Ευγένιος Βούλγαρις, ο Ιώσηπος Μοισιόδακας, οι συγγραφείς της Νεωτεριστικής Γεωγραφίας Δανιήλ Φιλιππίδης και Γρηγόριος Κωνσταντάς και ο ανώνυμος συγγφραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας* Κορυφαίοι όμως αναδείχθηκαν ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραής.

Ο Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος (1757-1798) επιδιώκει μέσα από το μεταφραστικό και το πρωτότυπο συγγραφικό του έργο να καταστήσει τους Έλληνες κοινωνούς της δυτικής σκέψης και να τους προετοιμάσει για τη διεκδίκηση της ελευθερίας τους. Χαρακτηριστικό από την άποψη αυτή είναι το έργο του *Φυσικής Απάνθισμα*, με το οποίο προσπαθεί να εμφυσήσει στους συμπατριώτες του την ορθολογική σκέψη μέσω των φυσικών επιστημών.

Εμπνευσμένος ο Ρήγας από τον άνεμο της ελευθερίας που πνέει στην Γαλλία και τη δυτική Ευρώπη στα τέλη του 18ου αιώνα, τυπώνει μια σειρά από χάρτες, μεταξύ των οποίων και τη *Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδος*, όπου δείχνει παρουσιαστικά την έκσταση και την ακτινοβολία του Ελληνισμού, καθώς και τα βιβλία με πατριωτικό περιεχόμενο. Ο Ρήγας οραματιζόταν κοινή εξέγερση όλων των βαλκανικών λαών εναντίον του δυνάστη και την ίδρυση μιας πανβαλκανικής Ελληνικής Δημοκρατίας.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Βαθιές αλλαγές .

Αυτή η περίοδος χαράχτηκε από ριζικές μεταβολές:

- Οι επιστημονικές ανακαλύψεις (ηλιοκεντρισμός, μηχανική, ιατρική) βοηθούν στην αποτύπωση του ρασιοναλισμού και της εμπειρικής φιλοσοφίας,
- Οι κοινωνικές αξίες που υπερασπίστηκαν πολύ από τους Διαφωτιστές σε όλη την Ευρώπη είναι η ανεξιθρησκία, η ελευθερία και η ισότητα,
- Αυτές οι αξίες αποφέρουν καρπούς, στην Αγγλία, τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Γαλλία,με τη μορφή των φυσικών δικαιωμάτων και με τον διαχωρισμό των εξουσιών,
- Η γνώση διαδίδεται με τη βοήθεια της Εγκυκλοπαίδειας και του τύπου,
- Το γούστο για την αρχαιότητα εδραιώνεται στις τέχνες,
- Το εμπόριο αναπτύσσεται την ίδια στιγμή που η Ευρώπη ανακαλύπτει την Άπω Ανατολή και τον Ειρηνικό,

- Πολλοί σκεπτικιστές στην Γαλλία κρίνουν την κοινωνική και θρησκευτική ιεραρχία, την αριστοκρατία και την απόλυτη μοναρχία.

Βασικά χαρακτηριστικά του Διαφωτισμού .

- Η σκέψη και η αμφισβήτηση είναι αρετές
- Ανεξιθρησκεία
- Οι πολίτες αναζητάνε οικονομικές αλλαγές που θα τους φέρουν στο προσκήνιο της πολιτικής και οικονομικής ζωής
- Οι αριστοκράτες και ο βασιλιάς παύουν να μονοπωλούν στην κοινωνική, πολιτική και καλλιτεχνική ζωή
- Το "καλό" και το "λογικό" γίνονται ισάξια
- Ελευθερία αντί απολυταρχίας, ισότητα αντί ταξικών διαφορών, επιστήμη αντί δεισιδαιμονιών και προκαταλήψεων, ανεξιθρησκεία αντί δογματισμός
- Η ελευθερία και η αυτονομία ισχύουν και για την λογοτεχνία (παύει πλέον να εξυπηρετά συμφέροντα αριστοκρατών και βασιλιάδων)
- Η σοφία και η εξυπνάδα είναι αρετές
- Η δημοκρατία είναι το ιδανικό πολίτευμα
- Όλοι οι άνθρωποι γεννήθηκαν ίσοι και παραμένουν ίσοι

Το ιδανικό του φιλοσόφου .

Η ιδανική φιγούρα του Διαφωτισμού είναι ο φιλόσοφος, άνθρωπος των γραμμάτων με κοινωνική λειτουργία,ο οποίος ασκεί τη λογική του σε όλους τους τομείς για να καθοδηγήσει τις αντιλήψεις, είναι ένας διανοούμενος που παρεμβαίνει στην κοινωνία, ένας «τίμιος άνθρωπος που χειρίζεται τα πάντα με την λογική» (*Εκγυκλοπαίδεια*),«που αγωνιά να ξεσκεπάσει τα λάθη» (*Ντιντερό*), ένας υπερασπιστής των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Ανάμεσα στα πρόσωπα που κατέκριναν το εμπόριο σκλάβων, ήταν ο Ντιντερό, ο Βολταίρος και ο Μοντεσκιέ.

Οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού .

Όπως και οι ανθρωπιστές της Αναγέννησης ,έτσι και οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού ενδιαφέρονταν για διάφορους τομείς:ο Αμερικανός Τόμας Τζέφερσον

είχε λάβει δικαστική εκπαίδευση, αλλά εξασκούσε συχνά και αρχαιολογία και αρχιτεκτονική. Ο Βενιαμίν Φραγκλίνος ήταν διπλωμάτης και φυσικός. Οι κοινωνικές ρίζες των Διαφωτιστών διαφέρουν: πολλοί κατάγονταν από αστικές οικογένειες(Βολταίρος, Τόμας Τζέφερσον), άλλοι από οικογένειες που ανηκαν σε ανώτερες κοινωνικές τάξεις(Εμμάνουελ Καντ, Ντενί Ντιντερό, Βενιαμίν Φραγκλινος), ενώ υπήρχαν και μερικοί από την αριστοκρατία (Μοντεσκιέ).

Όλοι οι φιλόσοφοι εκείνης της εποχής είχαν σχηματίσει ένα επικοινωνιακό δίκτυο και επικοινωνούσαν μεταξύ τους με επιστολές. Μας είναι γνωστή η βίαιη αλληλογραφία μεταξύ του Βολταίρου και του Ρουσσώ. Επίσης τα μεγάλα πνεύματα του 18ου αιώνα συναντιούνταν και συζητούσαν στα σαλόνια,στα καφέ και στις ακαδημίες. Επειδή όμως κριτίκαραν, πολλές φορές άγρια, την κοινωνική διάρθρωση και το πολιτικό σύστημα που κυριαρχούσε, και την μοναρχία, δεν ηταν λιγες οι φορές που εκδιώκονταν ή φυλακίζονταν. Τα βιβλία και τα συγγράματα τους αναγκάζονταν είτε να τα εκδίδουν ανώνυμα είτε σε χώρες όπου υπήρχε σχετική ελευθερία τύπου ,όπως στην Αγγλία και τις Κάτω Χώρες. Ο Μοντεσκιέ για παράδειγμα έκδωσε το βιβλίο του *Περσικά γράμματα(Lettres Persanes)* στις Κάτω Χώρες. Πολλοί φιλόσοφοι του Διαφωτισμού ήταν θεϊστές. Αμφισβητούσαν δηλαδή τα βιβλικά θεμέλια του χριστιανισμού, υποβάλλοντας τη Βίβλο σε επιστημονική κριτκή και καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι δεν ήταν τίποτε περισσότερο από μυθολογία. Συμμετείχαν σε ένα ευρύτερο σύνολο κριτικώ που κατήγγελλε τις θεσμοθετημένες θρησκείες ως μέσα εκμετάλλευσης, που είχαν επινοήσει παλιάνθρωποι και απατεώνες για να εξαπατούν τις αδαείς μάζες. Απέρριπταν τις προσευχές και τις λειτουργίες ως άχρηστες. Ο Θεός, υποστήριζαν, δεν είναι δυνατό να πείθεται να παραβιάζει τους φυσικούς νόμους για χάρη μεμονομένων ατόμων. Καταδίκαζαν το δόγμα του προπατορικού αμαρτήματος ως ολέθριο για το ανθρώπινο γένος. Οι άνθρωποι έχουν την ελευθερία και τη λογική ικανότητα να εκλέγουν ανάμεσα στο καλό και στο κακό. Η άποψη οτι μερικοί προορίζονται να σωθούν και άλλοι να καταλήξουν στην κόλαση, αρνείται στην ανθρωπότητα την αξιοπρέπεια με την οποία η λογική την έχει προικίσει.

Γνωστοί εκπρόσωποι του Διαφωτισμού .

- Νίκολα ντε Κοντορσέ(Γαλλία)
- Ντενί Ντιντερό(Γαλλία)
- Κλοντ Αντριάν Ελβέτιους(Γαλλία)

- Ντέιβιντ Χιούμ(Σκωτία)
- Μαρία-Θηρεσία(Αυστρία)
- Εμμάνουελ Καντ(Πρωσία)
- Φρειδερίκος Β΄(Πρωσία)
- Τζων Λοκ(Αγγλία)
- Μοντεσκιέ(Γαλλία)
- Βολταίρος(Γαλλία)
- Πιέτρο Βέρι(Ιταλία)
- Γκότχολντ Εφραίμ Λέσσινγκ(Γερμανία)
- Ζαν Ζακ Ρουσσώ(Γαλλία)
- Τόμας Χομπς(Αγγλία)

ΜΕΡΟΣ Β΄

« ΜΕΛΕΤΗ ΠΑΝΩ ΣΤΑ ΠΑΡΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΕΚΤΕΘΙΜΕΝΟΙ ΜΕ ΠΟΛΛΗΝ ΣΑΦΗΝΕΙΑΝ ΠΑΡΑ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΡΟΛΟΥ ΡΟΛΛΙΝ ».

ΤΟΜΟΣ 16^{ΟΣ}

Αποτελεί τον 16^{ο} τόμο από ένα πολύτομο έργο Ιστορίας του Πολιτισμού των λαών της Μεσογείου.

Η Πραγματεία του επηρεάζεται από τους Αρχαίους Έλληνες Θεόφραστο , Χρύσιππο κλπ. που έγραψαν περί παιδείας .Από τον Ρωμαίο Κοϊντιλιανό που έγραψε το έργο « η εκπαίδευση του ρήτορος » και την Εκκλησία όσον αφορά την εκπαίδευση των κοριτσιών .

Θεματολογία .

1. Από ποια ηλικία πρέπει να ξεκινά η ανάγνωση ,η γραφή ,η γλωσσική εκπαίδευση , η μάθηση της Ιστορίας.
2. Ανάγνωση και γραφή
3. Σπουδή ιστορικής κατήχησης.
4. Σπουδή των μύθων του Λαφοντέν
5. Σπουδή της Γεωγραφίας
6. Σπουδή της Γραμματικής
7. Σπουδή ποιημάτων , μουσικής , χορού .
8. Περί Ιεράς Ιστορίας
9. Περί Ιστορίας των Ελλήνων
10. Περί εργοχείρου.

Απουσιάζει η πρόταση για διδασκαλία μαθηματικών.

Επισημάνσεις , κρίσεις , σχόλια στα :
Παραγγέλματα δια την καλήν ανατροφήν των παίδων του Καρόλου Ρολλίν .

Κεφάλαιον πρώτον .

1. Ποίες γύμνασες και ασκήσεις αρμόζουσι των παιδίων εν τη τρυφερά ηλικίαν.

α. Ξεκινώντας δέχεται ο συγγραφέας του έργου ότι τα παραγγέλματα είναι ωφέλιμα όχι μόνο για τα αγόρια ,αλλά και για τα κορίτσια . Επισημαίνεται όμως ότι δέχεται αξιωματικά ότι τα κορίτσια έχοντας εκ φύσεως « ασθενήν φύσιν » πρέπει την επιστασίαν τους να έχουν οι γονείς ή δασκάλες.

β. Το πρόβλημα της ηλικίας στην εκπαίδευση των παιδιών .
Από ποια ηλικία πρέπει τα παιδιά να σπουδάζουν ; Υπάρχουν γνώμες ότι δεν πρέπει να σπουδάζουν πριν τα 7 έτη τους γιατί πριν από αυτή την ηλικία δεν έχει την ωριμότητα το μυαλό (κατάληψις του νοός), για να προκόψουν στα μαθήματα ούτε αρκετή δύναμη για να ανταπεξέλθουν στους κόπους της εκπαίδευσης. Όμως ο Κοϊντιλιανός (Ρωμαίος), βασιζόμενος στον Στωικό Χρύσιππο, έλεγε ότι πρέπει να αφήνονται τρία χρόνια στις Βάγιες, οι οποίες έχουν ως αποστολή παιδευτική να τα προσέχουν, να τους μαθαίνουν συμπεριφορά και να «σβαίνουν» τις πρώτες ορμές (ένστικτα) που καθοδηγούν τον άνθρωπο σε αυτή την ηλικία.
Έτσι τίθεται το ερώτημα
Αφού τα παιδιά σ αυτή την ηλικία μαθαίνουν να ομιλούν τότε θα μπορούν και να εκπαιδεύονται. Βέβαια το κέρδος από αυτή την εκπαίδευση θα είναι μικρό ,αλλά γιατί να το χάσουμε . Άλλωστε με μια μικρή υπενθύμιση μετά ένα χρόνο ,ευκολότερα τα παιδιά μπορούν να αναπτυχθούν .
Επίσης δέχεται ο συγγραφέας το αξίωμα του προσανατολισμού του πνεύματος από μικρή ηλικία ,με σκοπό την φιλομάθεια και την υπακοή .Σε αντίθετη περίπτωση τα παιδιά οδηγούνται σε οκνηρία και αμέλεια φέρνοντας πίσω την υγεία του σώματος και την προκοπή του μυαλού.
« Η θεία πρόνοια έβαλε εις τα παιδία μια μεγάλη περιέργεια … μια φυσικήν έφεσιν να μιμούνται τους μεγαλύτερους … » .(σελ. 10).
Ο άνθρωπος όταν γεννιέται ενυπάρχουν μέσα του ικανότητες οι οποίες καλλιεργούνται με την εκπαίδευση .Υπάρχει όμως ο κίνδυνος αυτή η διαδικασία να

κουράσει τα παιδιά για αυτό πρέπει οι προσεγγίσεις μας να είναι παιγνιώδεις και όχι «ακριβείς επιμέλειες » , μια ξεφάντωσις κι όχι ένας στοχαστικός κόπος .
Προτιμούμε σε αυτή την ηλικία την διήγηση διασκεδαστικών και σύντομων ιστοριών και μεγάλη επιδεξιότητα να γίνονται ερωτήσεις και αποκρίσεις.
Να υπάρχει έπαινος όχι με στόχο την έπαρση και την ικανοποίηση του παιδιού αλλά για να « τους ξυπνά εις την καρδίαν την συνέρισιν ». Τίθεται επίσης θέμα σχέσεων . Οι σχέσεις πρέπει να είναι γνήσιες και αληθείς .
Αν το παιδί δε θέλει δεν πρέπει να επιμένουμε γιατί έτσι θα αυξήσουμε την θερμή τους επιθυμία .Πρέπει να είμαστε προσεκτικοί γιατί τα παιδιά που δεν μπορούν θα πάρουν το θέμα της σπουδής με μίσος αν δοκιμάσουν μεγάλο καταναγκασμό σε αυτή την ηλικία.
Για τις ξένες γλώσσες προτείνεται ότι τα παιδιά πρέπει να ασκούνται σε αυτές μετά τα 10 χρόνια.
Ανακεφαλαιώνοντας η ανατροφή των παιδιών έχει ως εξής.

- 0-3 ετών Βάγιες
- 3-6 ή 7 Δασκάλες ή γονείς
- 7 και άνω κανονικοί δάσκαλοι - σχολεία
- 10 και άνω ξένη γλώσσα

Δια το διάβασμα και το γράψιμον .

Η ανάγνωση ξεφαντώνει τα παιδιά ,τα κάνει περίεργα και τους τυπώνει με ευχαρίστηση στο νου πολλές ιδέες.(αναγκαίον της ανάγνωσης).

Αν όμως το παιδί μείνει στην εκπαίδευση της « τρυφεράς ηλικίας » χωρίς εκπαίδευση τότε η « διεφθαρμένη φύσις » θα καθοδηγεί τη ζωή τους ,τις πράξεις και τις συνήθειες . Όσο για την ομιλία θα εξαρτάται από εκείνους που συναναστρέφεται (επίδραση του περιβάλλοντος) .

Πρέπει όμως να τονιστεί ,ότι χρειάζεται μεγάλη προσοχή με την πρώτη ανάγνωση .Ο δάσκαλος όχι μόνο δεν πρέπει να φερθεί άσχημα στον αδύνατο μαθητή ,αλλά ούτε να δείξει την παραμικρή αγανάκτηση .Και αυτό γιατί όταν οι μαθητές (οι αδύνατοι) βλέπουν δάσκαλο ή βιβλίο τους έρχεται φόβος ,κατήφεια και θυμούνται βρισιές και

τιμωρίες που έλαβαν και τα δάκρυα που έχυσαν κατά τα πρώτα μαθήματα. (Προσέγγιση πρώτης ανάγνωσης - Παιδαγωγικής).

Συμφωνούμε ότι η ανάγνωση πρέπει να γίνει με παιχνιδιώδη τρόπο. Ο Κοϊντιλιανός μάλιστα προτείνει μέθοδο με κοκαλένια σχήματα. Τη μέθοδο αυτή αντιγράφει και ο Άγιος Ιερόνυμος. Καταγράφεται επίσης και η μέθοδος με τα ζάρια ως αποτελεσματική μέθοδος. Η πιο σύγχρονη και αποτελεσματική μέθοδος της εποχής είναι η Τυπογραφική Τράπεζα εφεύρεση του Κ. Δούμα. Βέβαια η τυπογραφική Τράπεζα εκλήθη από την εκκλησία ως νεωτερισμός.

- Εκείνη την εποχή οι νεωτερισμοί , ο ορθός λόγος η επιείκεια πολεμούνται κατά δήλωση του συγγραφέως. Κάθε νέα μέθοδος πρέπει να εξετάζεται μόνο ως προς την αποτελεσματικότητα της και όχι με πρόληψη.

Από τα πλεονεκτήματα της νέας μεθόδου ο Rollin λέει :

Α). Πρόκειται για μάθηση με παιχνίδι

Β). Οικονομία δυνάμεων – άριστο αποτέλεσμα

Γ). Όλα τα μέλη του σώματος σε κίνηση

Δ).Εννοεί την ανάλυση, σύνθεση και κατηγοριοποίηση.

Ε).Τα παιδιά δεν κάνουν φασαρία.

Ζ).Η μέθοδος αυτή έχει εφαρμογή και για παιδιά 3-4 ετών.

Η).Ένας δάσκαλος μπορεί να έχει πολλά παιδιά.

Θ).Υπάρχει άμιλλα μεταξύ των παιδιών.

Ι).Αντενεργούν οι μαθητές.

Βέβαια ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η μέθοδος είναι βοηθητικό εργαλείο.Το Α-Ω της επιτυχίας είναι η επιμέλεια των σπουδών.

Η θέση για το τι πρέπει να μάθει πρώτα το παιδί Λατινικά ή Φραντσέζικα είναι ενδιαφέρουσα. Τα Λατινικά ως αλφαβητικό σύστημα είναι εύκολα άλμα οι έννοιες των λέξεων άγνωστες. Γι' αυτό πρέπει τα Γαλλικά να μαθαίνονται πρώτα γιατί η λέξη με την έννοια.Οι τρόποι εφαρμογή τον 20^{ο} αιώνα ως ολική μέθοδος διδασκαλίας.

Παρατηρήθηκε ότι όταν τα παιδιά μαθαίνουν πρώτα Λατινικά εγκαταλείπουν τα σχολεία.Αυθαίρετο συμπέρασμα που ίσως δεν έχει να κάνει με την Γλώσσα αυτήν καθ' εαυτήν.(σελ. 22).

Κατά την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας οι πρότυπες λέξεις που χρησιμοποιούνται πρέπει να είναι οικείες στα παιδιά όπως :ημέρα, νύχτα, ήλιος, φεγγάρι, ποτάμι, φόρεμα, νερό, ψωμί, πανί και άλλες.

Παρατηρούμε ότι είναι λέξεις συμβατές με τις εμπειρίες των παιδιών λέξεις φυσικής.Απουσιάζουν οι εννοιολογικές λέξεις,οι μεταφυσικές όπως θεός, ψυχή, άγιος……

Οι λέξεις αυτές δίνονται ταυτόχρονα με μια απλή και μικρή ιστορία γνωστή στα παιδιά.Παραθέτει ως παράδειγμα την ιστορία του Κάϊν και του Άβελ, τον κατακλυσμό.

Η χρήση εικόνας είναι απαραίτητη και ωφέλιμη δηλαδή είναι γνωστή ως εποπτική διδασκαλίας που χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα.

Υπάρχουν σχολεία με πολλές τάξεις ανάλογα με την σπουδή που ακολουθούν τα παιδιά.Σε τέτοια σχολεία για την ανάγνωση προτείνεται μια αποτελεσματική μέθοδος σύμφωνα με την οποία τα παιδιά συλλαβίζουν ένα κείμενο λέγοντας μια συλλαβή το καθένα.Η συγκεκριμένη μέθοδος αναπτύχθηκε στην Ορλεάνη και η πατρότητά της ανήκει στον κ.Γαρώτ.

Το γράψιμο πρέπει να ακολουθεί το διάβασμα .Ο κ. Λε Φευρ υποστηρίζει ότι το γράψιμο δεν πρέπει να γίνει μεγάλος ψυχικός φόρτος στα παιδιά. Το χέρι πρέπει να είναι ελεύθερο και να μην κυβερνάται από το φόβο για την τελειότητα. Έτσι κι αλλιώς κατά τα 15-16 έτη αποκτούν καλό γραφικό χαρακτήρα.

Ο Κοϊντιλιανός υποστηρίζει την άποψη ότι πρέπει να αποφεύγουν οι δάσκαλοι να δίνουν στα παιδιά βιβλία να αντιγράψουν τα οποία να έχουν λόγια ανωφελή αλλά να περιλαμβάνουν ωφέλιμες γνώμες οι οποίες να οδηγούν στην αρετή .Έχει παρατηρηθεί ότι καλά σε μικρή ηλικία μένει για όλη μας τη ζωή στην μνήμη μας.

Τελειώνοντας οφείλουμε να ανακεφαλαιώσουμε ότι η πρώτη προσέγγιση με τις σπουδές πρέπει να γίνει παιγνιώδης, με παιδαγωγική ταπεινότητα όπως θα λέγαμε σήμερα, για να έχει το παιδί την θέρμη και την διάθεση της σπουδής.

Σπουδή της Ιστορικής κατηχήσεως.

Επικρατούσα θρησκεία ο Χριστιανισμός. Παλαιά και Καινή Διαθήκη πρέπει να διδάσκονται .Γίνεται αναφορά στον κ.Αββά D Φερύ ιερωμένο και παιδαγωγό .Ο D Φλερύ αφού εξέτασε με προσοχή ποια είναι η φυσική κλίση των παιδιών, έως που έφταναν οι ικανότητες, αφού σκέφτηκε τις αδυναμίες της, αφού κατάλαβε τη γλωσσική τους ικανότητα προτείνει ένα βιβλίο που πρέπει να έχουν οι μαθητές και που μπορεί να διδαχθεί πριν μάθουν να διαβάζουν.

Προτείνει λοιπόν ιστορίες από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, οι οποίες μπορούν να διδάσκονται ως αφηγήματα από τους γονείς στα παιδιά. Όταν μάθουν να διαβάζουν οι ιστορίες είναι γνωστές και το διάβασμά τους ως τριβή της ανάγνωσης και της γλώσσας αποτελεσματικό.

* Ο D Φλερύ, ιερωμένος επικέντρωσε στην ιερά κατήχηση, όμως δίνεται σημασία σε δύο πράγματα:

α). Στο ρόλο της οικογένειας.

β). Στην προϋπάρχουσα γνώση πάνω στην οποία χτίζεται η καινούργια ή συμπληρώνεται η παλιά.

Η σύγχρονη παιδαγωγική δέχεται σήμερα και τις δύο διαπιστώσεις.

Ο Ρόλος της μητέρας.

Η ανατροφή των παιδιών είναι υπόθεση της οικογένειας. Το βάρος πέφτει στην μητέρα γιατί ο πατέρας ασχολείται με δουλειές έξω από το σπίτι. Γι' αυτό το λόγο η μητέρα πρέπει να είναι εγγράμματη.

Η διδασκαλία της ιεράς κατηχήσεως πρέπει να βασίζεται σε δύο πράγματα:

α)το αφηγηματικό μέρος .Είναι εύκολο και αγαπητό στα παιδιά.

β) μέθοδος των ερωτήσεων και των απαντήσεων για να μπορούν οι μαθητές να ερμηνεύουν τα ιερά πράγματα.

Προτείνονται εικοσιεννέα κεφάλαια, εποπτική διδασκαλία, διαλογική προσέγγιση(ερώτηση, απάντηση), χορηγία για αγορά εποπτικού υλικού, όχι αποστήθιση, δημιουργία περίληψης, ασκήσεις μνήμης(όσον μπορεί να βαστάξει η ηλικία, εκ στήθους αφήγησις), επαναληπτική διδασκαλία σε τακτά χρονικά διαστήματα.

Περί των μύθων του La fonten

Ο La fonten μεταξύ των άλλων έγραψε με έμμετρους στίχους. Προτείνεται η εκμάθηση απέξω (εκ στήθους) των πιο απλών. Δεν πρέπει όμως το παιδί να γίνει σε αυτό για πολύ καιρό αλλά να προσπαθήσει να αφηγηθεί τους στίχους. Η μετατροπή του έμμετρου σε αφηγηματικό λόγο είναι δύσκολη. Αυτή τη δουλεία στην αρχή πρέπει να την κάνει ο δάσκαλος. Προσοχή πρέπει να δίνεται στη σωστή εκφορά των φωνηέντων των λέξεων και να μη κόβονται συλλαβές. Ο τόνος της φωνής πρέπει να είναι φυσικός και όχι κολακευτικός γιατί υπάρχει κίνδυνος να μείνει αυτή η έκφραση και αργότερα.

Περί Γεωγραφίας

Πρώτη παρατήρηση στη διδασκαλία της Γεωγραφίας είναι ότι πρέπει να γίνεται ως παιχνίδι (ξεφάντωμα).

2.Επιλογή θεμάτων με ενδιαφέρον για τα παιδιά.

3.Χρήση εποπτικών μέσων π.χ. Πίνακες, Χάρτες, Υδρόγειος (επίγειος) σφαίρα.

4.Επιλογή μεθόδων συμβατών με το πνεύμα της διδασκαλίας. (Παιγνιδιώδης Διδασκαλία).

5.Εξήγηση Γεωγραφικών όρων π.χ. Στεριά, Θάλασσα, Νησί, Χερσόνησος, Κόλπος Ισθμός, Στενόν…..

Η Γεωγραφία μπορεί να διδαχθεί διαιρεμένη σε κεφάλαια με λεπτομερείς αναφορές αλλά αυτό «καταβαρύνει πολλά την ενθύμησιν»…Δηλαδή μην κάνουμε ένα ευχάριστο μάθημα λεπτομερές και βασανιστικό.
Μπορεί όμως να συνδεθεί προυπάρχουσα γνώση με την καινούρια. Δίδεται παράδειγμα τα ακρογιάλια της Ασίας και Παλαιά Διαθήκη.
Δίνεται έμφαση στην Τοπογραφία και την εξήγηση των ονομάτων.

Περί Φραντζέζικης Γραμματικής

Δύσκολο μάθημα.
Προυποθέτει ωριμότητα του νου.
Διαλέγονται οι κανόνες οι πιο απλοί και κατανοητοί και οι άλλοι αφήνονται για το μέλλον .Στα 7 τους χρόνια οι μαθητές μπορούν να μπουν και στα λατινικά γιατί οι κανόνες είναι κοινοί για τα Γαλλικά και Λατινικά.
Όλα αυτά είναι προτάσεις όπως και το παράδειγμα που αναφέρεται για ένα παιδί 7 ετών το οποίο μπορούσε να γράψει και να διαβάσει, μπορούσε να διηγηθεί γεγονότα της Ιεράς Ιστορίας καθώς και να ανταποκριθεί σε ερωτήσεις και αποκρίσεις. Μπορούσε να διηγηθεί μύθους του La fonten και να πει κανόνες γραμματικής .Όμως (όπως αναφέρεται πιο κάτω) δεν γενικεύεται αυτό το σύστημα εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά και υπάρχει κίνδυνος. Εδώ αναφέρεται σε «χαρισματικά παιδιά» αλλά και γι αυτά ο δάσκαλος πρέπει να κινείται μέσα σε όρια.
Ο καλός δάσκαλος οφείλει να κάνει τα παιδιά να αγαπήσουν τις σπουδές, αγαπώντας πρώτα αυτόν.

*Ο δάσκαλος είναι πρότυπο, καθοδηγητής και βοηθός. Πρέπει να τον χαρακτηρίζουν η φρόνηση και η δικαιοσύνη και όχι οι ενστικτώδεις ενέργειες.(…ποτέ ως του φανεί.).

…να τα παρακινεί εις συνέρισιν μεταξύ τους. Ευνοεί τη συνεργασία, την άμιλλα μεταξύ των μαθητών. Χρησιμοποιεί έπαινο, ανταμοιβή ή βραβεία τα οποία αγαπούν οι μαθητές της συγκεκριμένης ηλικίας. Δεν «ελέγχει πικρώς» τους αργούς (αδύνατους) μαθητές, δεν τους τιμωρεί με σκληρότητα, μήπως οι μαθητές μισήσουν το σχολείο για όλη τους τη ζωή.
Τα παιδιά πρέπει να παρακινούνται, να ενθαρρύνονται, να επαινούνται ακόμη και στη μικρή πρόοδο. Τα παραπάνω συμβουλεύουν ο Κοιντιλιανός και ο Άγιος Ιερώνυμος.

Κεφ.2^{ο} Περί της Ανατροφής των θηλυκών Παιδίων

Γίνεται αναφορά στον ιερωμένο Φονελών, ο οποίος παραπονείται ότι η εκπαίδευση των κοριτσιών είναι ανύπαρκτη. Αναγνωρίζεται βέβαια η αξία της εκπαίδευσης των αγοριών και χαρακτηρίζεται «αναγκαιοτάτη δια το κοινόν συμφέρον». (Κοινωνιολογική εξήγηση της εκπαίδευσης).
Υπάρχει η άποψη στην κοινωνία ότι η εκπαίδευση δεν ταιριάζει στις γυναίκες διότι η γραμματισμένη γυναίκα θεωρείται « κενόδοξος, αμέριμνος εις τα του σπιτίου…»
Όμως κατά δήλωσιν του Rollen «ποιος δεν βλέπει ότι όποιος αμελεί την ανατροφήν….σφάλει μεγάλα». Δηλώνεται καθαρά ότι η ανατροφή (εκπαίδευση) των παιδιών (αγοριών και κοριτσιών) υπηρετεί « διπλόν σκοπόν».
α) Το άνοιγμα του μυαλού
β)Το φωτισμό του πνεύματος
γ)Τη λήψη μάθησης
δ)Την απόκτηση ηθών ενάρετων και χριστιανικών.

Άρθρον Πρώτον.

Πόσο είναι αναγκαίον να διορθωθούν τα ήθη…. και με ποιο τρόπο πρέπει να γένη τούτο.

Ως πηγή χρησιμοποιούνται δύο ιερωμένοι . Ο Άγιος Ιερώνυμος και ο Αρχιεπίσκοπος Φονελόν . Χριστιανικές βέβαια οι επιρροές .

Στοχαζόμενος ο Rollen θεωρεί ότι τα πρώτα ακούσματα των κοριτσιών και οι πρώτες ομιλίες πρέπει να είναι το όνομα του Ιησού Χριστού , το Αλληλούια και όλες τις άλλες λέξεις που περιέχουν φόβον Θεού.

Πρέπει να είναι παντελώς άγνωστα τα λόγια που είναι εναντίον της σεμνότητας ,τα κοσμικά και τα αισχρά τραγούδια.

Προτείνεται το ψάλσιμο ιερών ύμνων και ειδικά των ψαλμών του Δαυίδ.

Σε ηλικία 3 ετών (γύμναση ενθύμισης) ,πρέπει να μαθαίνει απ΄ έξω στίχους της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης από τη μητέρα της.

Καμμία συναναστροφή με αγόρια !!!και τούτο για να μείνουν καθαρές και αθώες.(σελ.58).Δηλαδή η ανατροφή πρέπει να είναι καθαρά χριστιανική και γίνεται από τη μητέρα ή μια δασκάλα .

Προτερήματα της δασκάλας . Πρέπει να έχει «ορθόν λόγον » , « γλυκόν ήθος » , «ευπρόσιτον καλοσύνην » και « φόβον Θεού ».Προτείνεται η διδασκαλία του βιβλίου του Φονελον και τα προλεγόμενα της κατήχησης του Αββά

Εκτός από τα δυο προηγούμενα βιβλία συμβάλουν εις την απόκτησιν των καλών ηθών και

α) Η ζωή των γονέων ,αν είναι άτακτος ή όχι

β) Η μητέρα αποτελεί παράδειγμα συμπεριφοράς . Εξαίρεται ο ρόλος της οικογένειας

Παράγραφος ΠΡΩΤΟΣ

« Ανίσως και η σπουδή της Λατινικής γλώσσης αρμόζει εις τα κορίτσια » .

Οι φυσικές ικανότητες ανδρών και γυναικών είναι ίδιες .Όμως ξεχωρίζουν αντρικές και γυναικείες ικανότητες τις οποίες καθορίζει η θεία Πρόνοια (Γεννετικές ικανότητες).Αναγνωρίζει το προνόμιο στους άνδρες να μάθουν Ελληνικά ή Λατινικά γιατί είναι το κλειδί των επιστημών γιατί οι άνδρες προορίζονται για ανώτερα αξιώματα. Θεωρεί ότι οι γυναίκες δεν είναι διορισμένες να διδάσκουν λαούς να κυβερνούν πολιτείας , να κάνουν πολέμους ,δια να κρίνουν ,δια να ομιλούν εις παλάτιον ,να μετέρχονται των ιατρικών .Το επάγγελμα των γυναικών περιορίζεται στα οικιακά (σελ .68) διο έτσι γινόταν πάντα και παντού !!!

Λατινικά πρέπει να μαθαίνουν κατ' εξαίρεσιν οι **καλόγριες** για να μπορούν να ψέλνουν και να κατανοούν τις γραφές .Επίσης οι χήρες και οι χριστιανές παρθένες που έχουν απαρνηθεί τα εγκόσμια « τις ηδονές και τις τροφές ».

Παράγραφος ΔΕΥΤΕΡΟΣ

«Δια το διάβασμα ,δια το γράψιμον και δια τους Λογαριασμούς »

Θεωρείται αναγκαίο τα κορίτσια να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν .Βέβαια τα αναγκαία .Σωστή προφορά των λέξεων και λίγη γραμματική ,όπως τα μέρη του λόγου ,τα κόμματα και οι στιγμές (τελείες) .Ένας επιδέξιος δάσκαλος ή ο γονιός εύκολα μπορεί να μάθει αυτά καθώς και τη γραφή. Όσον αφορά τους αριθμούς μόνο τις 4 πράξεις.

Παράγραφος ΤΡΙΤΟΣ
«Περί της αναγνώσεως των ποιητών ,περί μουσικής και χορού» .

Πρέπει να αποφεύγεται η ανάγνωση τραγουδιών και κωμωδιών ακόμη και εκείνων που δεν περιέχουν τίποτα το άσεμνο ,γιατί δημιουργείται η ανάγκη στους νέους να δουν στα θέατρα τους Ηθοποιούς να τις παρασταίνουν με έμφαση. Έτσι η ζωντανή φαντασία των νέων διεγείρει τα πάθη και προκαλεί τις αισθήσεις.(σελ.77).Ιδιαίτερα δε να αποφεύγεται το πάθος της αγάπης .!!!
Οι τραγωδίες του Ρακίνα , Εθήρ και Αθαλία , μπορούν σε μερικά κομμάτια να διαβαστούν. Η εμπειρία μας στους αιώνες δείχνει ότι η διδασκαλία της μουσικής σκορπίζει το μυαλό και αποπροσανατολίζει τον άνθρωπο από άλλες δραστηριότητες ασύγκριτα ωφελιμότερες σε αυτή την ηλικία .
Ούτε στα ποιήματα που εμπνέουν αισχρά πάθη με περιεχόμενο αντιχριστιανικό τα οποία « πασχίζουσι να μεταστερεύσουν τον Ελληνισμόν με όλους τους ψευδόνυμους θεούς του . . .» (σελ.79)
Δεν υπάρχει εκτίμηση ούτε στους μουσικούς που χαρακτηρίζονται «ολίγον ευσεβής »

Ο χορός (η κίνηση και άσκηση του σώματος) πρέπει να διδάσκεται μέσα σε πλαίσια .Κανονικό περπάτημα , διατήρηση φυσικού σχήματος , εξωτερική σεμνότητα, ευγένεια.

Τα πλαίσια είναι συγκεκριμένα . Η υπέρβαση των πλαισίων είναι επιζήμια και ανήθικη. Ο Σαλούστιος λέγει ως ανήθικη μια γυναίκα που τραγουδούσε και χόρευε με περισσότερη τέχνη και χάρη από ότι επιτρεπόταν σε μια σεμνή γυναίκα.

Παράγραφος ΤΕΤΑΡΤΟΣ

Δια την Σπουδή της Ιεράς Ιστορίας

Ο Ablas D. Flery και ο Φονελόν υποστηρίζουν ότι τα κορίτσια πρέπει να συνδυάζουν την Ιερά Ιστορία, δηλαδή την Καινή και την Παλαιά Διαθήκη, για λόγους Χριστιανικής Πίστεως.

Ο Άγιος Αυγουστίνος και η εκκλησία , υιοθετούν την άποψη ότι η θεοσέβεια ήταν τόσο παλιά όσον ο κόσμος .

Πως ο Ιησούς Χριστός ήταν η προσδοκία της Παλαιάς Διαθήκης και βασιλιά στη Νέα.

Προτείνεται το βιβλίο « Επιτομή της Ιστορίας και των Παραγγελμάτων της Παλαιάς Διαθήκης ». Διότι

α) έχει σαφήνεια λόγου και πράξεων

β) καθαρότητα διήγησης

γ)λόγια αυτούσια της θείας γραφής

δ) η θεία απλότητα προκρίνεται από μεγαλοπρεπή γεγονότα.

Διαδικασία μάθησης

α) Μαθαίνω ένα κεφάλαιο την ημέρα .

β) Κάθε Σάββατο επανάληψις κεφαλαίων.

γ) Κάθε μήνα επανάληψη όλων των κεφαλαίων.

δ) Για τη γύμναση του νου να ξαναλέγει σωστά την ιστορία καθώς είναι εις το βιβλίον.

ε) Νοηματική επεξεργασία .

ζ) Χρήση εποπτικών μέσων (εικονογραφία).

η) Εξάσκηση σε τεχνικές ερωτήσεις – απαντήσεις .

θ) Επιθυμητή απάντηση (κλισέ) .

ι) Προτείνεται και ομαδική συνδιδασκαλία (με άλλες παιδούλες).

κ) Εξάσκηση στην αφήγηση .

Σε μεγαλύτερες ηλικίες γίνεται εξάσκηση πάνω σε υποθέσεις.

- Υπόθεση
- Πιθανή εξήγηση μέσω ιστοριών της Π.Δ.
- Επέκταση κοινωνικής ανάλυσης μέσω Π.Δ.

Διδακτικά εργαλεία – Μέθοδοι .

- Χρονολογικός πίνακας (5 καθοριστικές χρονολογίες)
- Γεωγραφικοί πίνακες - χάρτες .
- Λόγος - αφήγηση .
- Ερωτήσεις - απαντήσεις
- Υπόθεση – πιθανές εξηγήσεις .

Περί της Ιστορίας των Ελλήνων .

Μετά την Ιερή ιστορία πρέπει να μάθουν την παγκόσμια ιστορία. Την Ιστορία των Εθνών . Αυτό μπορεί να γίνει διαβάζοντας από βιβλίο .Όχι όμως με βιαστική ανάγνωση η οποία απλώς ικανοποιεί την γυναικεία περιέργεια (φυσικό ελλάτωμα των γυναικών)(σελ.103),αλλά με συνεχή και επαναλαμβανόμενη ανάγνωση των κεφαλαίων . Χρήσιμο είναι να γίνεται μια αυτοαξιολόγηση γράφοντας μια περίληψη ή μια επιτομή εκείνων που διάβασαν.

Ο δάσκαλος που τυχαίνει να έχουν τα κορίτσια αξιολογεί την αξιοπιστία της αφήγησης , ωθεί τα κορίτσια να συγκρίνουν τις πράξεις των ιστορικών προσώπων με άλλες γνωστές (σύγκριση) ,χρησιμοποιεί τη μέθοδο των ερωτήσεων και απαντήσεων με σκοπό «να ανοίξει το διακριτκόν του νοός » . Καλλιεργεί (διευθύνει) δε τη διάνοια ζητώντας τη γνώμη τους για τα πρόσωπα και τα γεγονότα.

Για την αξιολογική διαδικασία ο δάσκαλος χρησιμοποιεί τρεις τρόπους.

α) Επιτομή (λεπτομερής αφήγηση ή γραφή) .

β) Ανάλυσις (συνοπτικό κείμενο) .

γ) Περίληψη (κεφαλαιώδες γραπτό κείμενο) .

Περιεχόμενο διδασκαλίας και σκοπός .

Γιατί μαθαίνουμε Ιστορία ;

Για να τονίσουμε τη δικαιοσύνη ,την εγκράτεια , τη σοφρωσύνη ,την υπακοή ,την καρτερία τον ηρωισμό , τη φιλοπατρία ,την ευγένεια και να στηλιτεύσουμε την αχαριστία ,την απληστία τη φιλαρχία κλπ(σελ.108 – 113).

Παράγραφος ΤΕΤΑΡΤΟΣ

Περί της Ρωμαϊκής και Γαλλικής Ιστορίας .

Ένταξη των ιστορικών δεδομένων ως μια συνέχεια της Ιστορίας των Ελλήνων .

Παράγραφος ΠΕΜΠΤΟΣ

Δια το εργόχειρον .

Ήδη από προηγούμενα κεφάλαια συμπεραίνουμε ότι τα κορίτσια πρέπει να εκπαιδεύονται .Όχι πολύ όμως ,γιατί η Θεία Πρόνοια τα έχει προορίσει για τα οικιακά και τη βοήθεια του συζύγου και όχι για μεγάλα πράγματα (επιστήμη , διοίκηση , πολιτική ,διπλωματία) . Τα κορίτσια πρέπει να μαθαίνουν εργόχειρα ,γιατί είναι πού ωφέλιμο. Φτιάχνουν τα ρούχα τα δικά τους των παιδιών τους .

Επειδή αναφέρεται σε αρχόντισσες επιχειρηματολογεί μέσω της Π.Δ.,του Ομήρου και της Ιστορίας λέγοντας ότι ,

Η Σάρα , σύζυγος αρχηγού ,έφτιαχνε μόνη της τα ρούχα της

Η βασιλοπούλα η Ναυσικά μόνη έπλενε στο ποτάμι Τα ρούχα του Μ.Αλέξανδρου τα έφτιαχνε η μάνα του .

Δεν είναι ντροπή για τις αρχόντισσες να ασχολούνται με το εργόχειρο .Επί πλέον μπορούν να φτιάχνουν ρούχα για τους φτωχούς .

Παράγραφος ΕΚΤΟΣ

Έγνοιες του σπιτιού και εσωτερική Οικονομία .

Η Θεία Πρόνοια έδωσε χάρισμα στις γυναίκες την επιδεξιότητα όσον αφορά τη φροντίδα του σπιτιού .Είναι κυρά του σπιτιού και φροντίζει υπεύθυνα για τα ρούχα ,το φαγητό , την ανατροφή των παιδιών ,την πληρωμή των υπηρετών.

Σκοπός της συζύγου είναι η ενασχόληση με την οικονομία του σπιτιού για να αλαφρώνουν από υποχρεώσεις οι άντρες. Θεωρείται μετά την Πίστη το αμέσως επόμενο αναγκαίο καθήκον για τη γυναίκα. Για αυτό πρέπει να γνωρίζει πως θα ανατρέφει τα παιδιά της ,τις 4 πράξεις ,πως θα καθοδηγεί τις κόρες ,και να εκπαιδεύσει αυτές που πρόκειται να παντρευτούν όχι σε τσιγγουνία ούτε σε ασωτία όσον αφορά τα « συμπόσια » , τη διαχείριση των χρημάτων ,τη χρήση των οικιακών σκευών και πως θα κρατούν σε καλή κατάσταση τα υποστατικά.

Γενικά οι οδηγίες που δίνει μια μάνα στις κόρες είναι 6 .

1) Τα έξοδα ανάλογα με τα έσοδα .
2) Δεν αγοράζω χωρίς μετρητά.
3) Πληρώνουμε αμέσως τους υπηρέτες και τους εργάτες.
4) Πληρώνω τα έξοδα κάθε μέρα και όχι στο τέλος του χρόνου.
5) Διαθέτω κάθε μέρα ένα κομμάτι των χρημάτων για τους πτωχούς.

Βέβαια βρισκόμαστε στο 1750 και όλα τα παραπάνω δεν ισχύουν για όλους. Αυτά τα παραγγέλματα για την ανατροφή των παιδιών απευθύνονται σε εκείνους που έχουν τα αναγκαία μέσα για να ασχοληθούν με αυτά καταλήγει ο Rollen.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Τα παραγγέλματα για την καλήν ανατροφή των παιδιών χαρακτηρίζονται από :

α) Παιδαγωγική πρωτοπορία

β) Διδακτική επάρκεια και λεπτομερή ανάλωση της μεθόδου

γ)Τη φιλοσοφική τους τεκμηρίωση

Αξίζει να αναφερθούν :

1) Η φιλοσοφική ρήση ότι : στα παιδιά ενυπάρχουν ικανότητες (προίκα της φύσης)άρα μπορούν να εκπαιδευτούν .
2) Αναγνωρίζει ίδιες ικανότητες στα αγόρια και τα κορίτσια .
3) Υποστηρίζεται η αρχή της συνεχούς εκπαίδευσης χωρισμένη σε στάδια 0 – 3 τιθάσευση ενστίκτων /πρώτες ορμές , 3 – 7 , 7 – 10 …
4) Η διδασκαλία γίνεται παιγνιδιωδώς και με τη χρήση εποπτικών μέσων και διδακτικών μηχανών .
5) Το παιδαγωγικό πνεύμα του συγγράμματος μπορεί να χαρακτηρισθεί ως αντιαυταρχική αγωγή .

Πρέπει να τονιστεί η μεγαλύτερη συμβολή του έργου του Rollen είναι η εκπαίδευση των παιδιών από 3-7 ετών μέχρι την πρώτη ανάγνωση και γραφή Σήμερα θα το λέγαμε προσχολική αγωγή .

6) Στην τεκμηρίωση για την ανάγκη εκπαίδευσης των κοριτσιών όμως η τοποθέτηση είναι άκρως συντηρητική και αντίθετη με τις αρχές του Διαφωτισμού .Ο Rollen υιοθετεί την άποψη της εκκλησίας για την ανατροφή – εκπαίδευση των κοριτσιών χρησιμοποιώντας ως πηγές τις απόψεις τουλάχιστον 6 ιερωμένων ,όπως : Άγιος Ιερώνυμος , Άγιος Αυγουστίνος Φονελόν , Άγιος Κυπριανός ,Άγιος Παυλίνος , De Καμπράι κλπ.
7) Η μονομέρεια των πηγών (εκκλησιαστική) αφήνει έξω προγενέστερους ή σύγχρονους παιδαγωγούς.

8) Μπορούμε να βγάλουμε συμπεράσματα γύρω από την άποψη της εκκλησίας όχι μόνο για την εκπαίδευση αλλά και τη μουσική ,το θέατρο , το χορό .
9) Ο Rollen βέβαια αναφέρεται για κείνα τα παιδιά που μπορούν λόγω οικονομικής και κοινωνικής θέσεως να εκπαιδευτούν.Δεν προτείνει δηλαδή ένα σύστημα καθολικής εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά σε οργανωμένα σχολεία .Άλλωστε βρισκόμαστε στα 1750 .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γέρου, Θ. « Η ελληνική παιδεία », Μαλλιάρης - Παιδεία, Θεσσαλονίκη 1996 .

2. Δημαρά, Α. « Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε », Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1986, τομ. Α΄, κη΄- κθ΄.

3. Ελλάδα. Ιστορία και Πολιτισμός, τομ. 5ος, Μαλλιάρης-Παιδεία, Αθήνα 1995.

4. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. ΙΑ΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975

5.Κιτρομηλίδη , Π., « Νεοελληνικός Διαφωτισμός », ΜΙΕΤ , Αθήνα 1996.

6.Μπουζάκη, Σ. , « Νεοελληνική Εκπαίδευση », Gutenberg, Αθήνα 1991.

7.Μελέτη πάνω στα παραγγέλματα δια την καλήν ανατροφήν των παίδων εκτεθιμένοι με πολλήν σαφήνειαν παρά κυρίου Καρόλου Ρολλίν , Βουλή των Ελλήνων 2007

ΤΟΜΟΣ 16ΟΣ